

6 дәріс. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің міндеттері мен функциялары

1. Мемлекеттің ақша-несие саясатын әзірлеу және жүргізу
2. Төлем жүйелерінің жұмыс істеуін қамтамасыз ету
3. Төлем қызметтері нарығында реттеудің ерекше режимі

1. Мемлекеттің ақша-несие саясатын әзірлеу және жүргізу

Ұлттық Банк өз қызметінде Конституцияны, «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы» және «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» заң күші бар ҚР Президентінің Жарлықтарын, республиканың басқа да заңнамалық актілерін, ҚР Президентінің актілерін және Қазақстан Республикасы жасасқан халықаралық шарттарды басшылыққа алады.

Ұлттық Банктің негізгі миссиясы Қазақстан Республикасындағы бағалардың тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылады. Миссияны іске асыру үшін Ұлттық Банк 9 суретте көрсетілген міндеттерді қояды.

Сурет 9. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің міндеттері

Қойылған міндеттерді шешу үшін Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі бірқатар функцияларды орындайды, олар туралы келесі тармақтарда ашамыз.

Ұлттық Банктің орталық банк ретіндегі негізгі классикалық міндеті ақша-кредит саясатын жүргізу болып табылады.

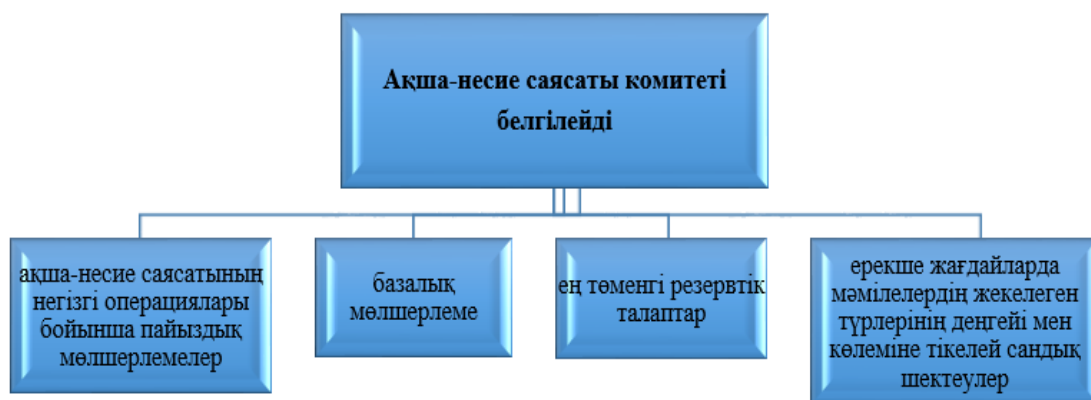
Ақша-кредит саясатын жүргізу үшін Ұлттық банкте ақша-кредит саясаты

жөніндегі Комитет құрылды. Ақша-кредит саясаты мәселелері бойынша шешім қабылдайтын Комитет.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы Заңының 6-тарауына сәйкес ақша-кредит саясаты бағалардың тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асырылады.

Ұлттық Банк Қазақстан Республикасының Мемлекеттік ақша-кредит саясатын айқындайтын және жүзеге асыратын жалғыз орган болып табылады.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік ақша-кредит саясатын әзірлеу және жүргізу кезінде ақша-кредит саясаты жөніндегі Комитет нормативтерді белгілейді (10-сурет)

10-сурет. Комитет белгілеген стандарттар ақша-несие саясаты туралы

Ұлттық банк инфляция бойынша орта мерзімді жоспарларды белгілейді.

Ақша-несие саясатын жүзеге асыру мақсатында Қазақстан Ұлттық Банкі мынадай операциялар сериясын жүзеге асырады (11-сурет)

Сурет 11. Қазақстан Ұлттық Банкінің операциялары

Ақша-кредит саясатын жүзеге асыру мақсатында Қазақстан Ұлттық Банкі ең төменгі резервтік талаптардың нормативтерін белгілейді.

- Ұлттық Банк ең төменгі резервтік талаптарды есептеу үшін қабылданатын Қазақстан Республикасының резидент емес банктері банктерінің,

филиалдарының міндеттемелерінің құрылымын, ең төмен резервтік талаптарды есептеу, ең төмен резервтік талаптарды орындау, резервтеу және ең төмен резервтік талаптардың орындалуын бақылауды жүзеге асыру тәртібін айқындайтын ең төмен резервтік талаптар туралы қағидаларды бекітеді.

- Ең төменгі резервтік талаптардың нормативтерін өзгерту осындай шешім қабылданған күннен бастап бір айдан ерте қолданысқа енгізілмейді.

- Ең төменгі резервтік талаптар бұзылған кезде Қазақстан Республикасының резиденті емес банктің банктері, филиалдары Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жауаптылықта болады.

- Тарату комиссиясының төрағасы тағайындалған күннен бастап он күн мерзімде Қазақстан Ұлттық Банкі банктің тарату комиссиясына, Қазақстан Республикасының резиденті емес банкі филиалына одан резервтелген қаражатты қайтарады.

Мемлекеттік және басқа да бағалы қағаздарды сатып алу мен сатуды Қазақстан Ұлттық Банкі жалпы ақша-кредит саясаты шеңберінде жүзеге асырады.

Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемесі Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының негізгі құралы және ақша-кредит саясатының операциялары бойынша сыйақы мөлшерлемелерін белгілеу үшін бағдар болып табылады.

- Ақша-кредит саясаты операциялары бойынша сыйақы мөлшерлемелерін Ұлттық банк жүзеге асырылатын ақша-кредит саясаты шеңберінде қаржы нарығындағы сыйақының нарықтық мөлшерлемелеріне ықпал ету мақсатында белгілейді.

Ұлттық банк қабылданған ақша-кредит саясатының бағдарларына сәйкес күнтізбелік отыз күннен аспайтын мерзімге тек қана өтімділігі жоғары, тәуекелсіз бағалы қағаздармен және өзге де тәуекелділігі төмен активтермен қамтамасыз етуге арналған тұрақты қол жеткізу қарыздарын береді.

Депозиттер. Депозиттерді тарту және өтеу тәртібін, шарттарын, мерзімдері мен лимиттерін Қазақстан Ұлттық Банкі айқындайды.

Қазақстан Ұлттық Банкі депозиттерді ұлттық валютада да, шетел валютасында да тартуға құқылы.

Қазақстан Ұлттық Банкінің қысқа мерзімді ноталары-Қазақстан Ұлттық Банкі эмиссиялайтын, Қазақстан Ұлттық Банкі міндеттемелерін көтеретін мемлекеттік эмиссиялық бағалы қағаздар. Қысқа мерзімді ноталарды шығару, орналастыру, айналысқа жіберу және өтеу тәртібі мен шарттарын Ұлттық банк айқындайды.

Ұлттық Банк ақша-кредит саясатының мақсаттарына сәйкес ұлттық валютада да, шетел валютасында да қысқа мерзімді ноталар шығаруды жүзеге асыруға құқылы.

Банктердің операциялары бойынша сандық шектеулер. Ұлттық банктің тікелей сандық шектеулері деп операциялар мен мәмілелердің жекелеген түрлері бойынша мөлшерлемелердің ең жоғары деңгейлері, кредиттеуді тікелей

шектеу, сыйақы мөлшерлемелерін қатыру, жекелеген салалардың дамуын ынталандыру немесе тежеу мақсатында кредиттің нақты түрлерін тікелей реттеу түсініледі.

Қазақстан Ұлттық банкі инфляциялық процестерді ақша-кредитті реттеудің жанама әдістерімен тоқтата тұру мүмкін болмаған жағдайда тікелей сандық шектеулерді қолдануға құқылы.

2. Төлем жүйелерінің жұмыс істеуін қамтамасыз ету

Қазақстан Ұлттық Банкінің ақша төлемдері мен аударымдарын, төлем жүйелері мен төлем қызметтері нарығын ұйымдастыру мен реттеудегі, төлем қызметтері нарығына мемлекеттік бақылау мен қадағалауды және төлем жүйелерін қадағалауды (оверсайтты) жүзеге асырудағы өкілеттіктері "төлемдер және төлем жүйелері туралы" Қазақстан Республикасының Заңына және Қазақстан Республикасының өзге де заңдарына сәйкес айқындалады.

Ұлттық Банк банктік шоттардың түрлерін, құқықтық режимі мен құрылымын, шоттарды ашу, жүргізу және жабу тәртібі мен шарттарын белгілейді.

Қазақстан Республикасының аумағында қолданылатын төлемдер мен ақша аударымдарын жүзеге асыру тәсілдері заңнамалық актілерде және оларға сәйкес қабылданған Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінде белгіленеді.

Ұлттық Банк өз бетінше немесе өзге де мемлекеттік органдармен бірлесіп өз құзыреті шеңберінде қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған шараларды әзірлейді және жүзеге асырады.

Қазақстан Ұлттық Банкі, Қазақстан Республикасының Үкіметі және қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті орган қаржы жүйесінің тұрақтылығы мәселелері бойынша өзара іс-қимыл жасайды:

- жалпымемлекеттік маңызы бар болжамды іс-әрекеттер мен қол жеткізілген нәтижелер туралы бір-бірін хабардар ету;
- қаржылық тұрақтылық үшін тәуекел факторларын бірлесіп бағалау;
- жүйелік тәуекелді азайту, қаржылық дағдарыстың туындауын болдырмау және оның салдарын азайту мақсатында келісілген шешімдер кешенін әзірлеу, қабылдау және іске асыру;
- қаржылық тұрақтылық мәселелері бойынша келісім жасасу.

Қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету мәселелері бойынша ведомствоаралық үйлестіруді Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы консультативтік-кеңесші орган болып табылатын Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығы жөніндегі кеңес жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығы жөніндегі кеңесі міндетті түрде қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған

мынадай шараларды қабылдауға байланысты мәселелерді алдын ала карауға тиіс:

- қаржы жүйесінің жүйелік тәуекелдерін төмендетуге бағытталған макропруденциалдық саясатты іске асыру шаралары бойынша;

- Қазақстан Ұлттық Банкінің, Қазақстан Республикасы Үкіметінің және Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті органның қаржы дағдарысының туындауын болғызбау және оның салдарын барынша азайту жөніндегі шаралар кешені бойынша;

- мәжбүрлеп таратылуы қаржы жүйесінің жүйелік тәуекелдеріне әкеп соғатын төлемге қабілетсіз банкті реттеу шаралары бойынша, оның ішінде оны реттеу кезінде мемлекеттің қатысуы бойынша;

- Екінші деңгейдегі банктерді, оның ішінде Қазақстан Ұлттық Банкінің немесе оның еншілес ұйымдарының қаражаты есебінен сауықтыру жөніндегі шараларды қаржыландыру бойынша.

3. Төлем қызметтері нарығында реттеудің ерекше режимі

Қазақстан Ұлттық Банкі реттеудің ерекше режимі төлем қызметтеріне байланысты қызметті жүзеге асырудың арнайы шарттарының жиынтығы болып табылады.

Реттеудің ерекше режимі 12-суретте көрсетілген белгілі бір мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған

Сурет 12. Арнайы реттеу режимінің мақсаттары

Арнайы реттеу режимінің принциптері:

- Арнайы реттеу режимі шеңберінде қатысу шарттарының теңдігін қамтамасыз ету;

- қатысушылардың тұтынушылардың құқықтары мен мүдделерін реттеудің арнайы режимін сақтауы.

Реттеудің арнайы режимі Қазақстан Ұлттық Банкі Басқармасының

шешімімен енгізіледі, онда төлем қызметінің түрлері немесе төлем қызметтеріне байланысты қызмет, оларды реттеудің арнайы режимі шеңберінде көрсетудің (жүзеге асырудың) арнайы шарттары, реттеудің арнайы режиміне қатысушыларға Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарын қолданудың тәртібі мен шарттары көрсетіледі.

Ұлттық Банк енгізетін арнайы реттеу режимінің жалпы мерзімі бес жылдан аспайды. Реттеудің арнайы режимі ол енгізілген мерзім өткеннен кейін оның қолданылуын тоқтатады.

Реттеудің арнайы режимін енгізу және күшін жою, реттеудің арнайы режимі шеңберінде қызметті жүзеге асыру тәртібі Қазақстан Ұлттық Банкінің нормативтік құқықтық актісімен бекітіледі.

Реттеудің арнайы режиміне қатысушылар төлем ұйымдары және төлем қызметтеріне байланысты қызметті жүзеге асыру мақсатында қаржы ұйымдары болып табылмайтын өзге де заңды тұлғалар (бұдан әрі – реттеудің арнайы режиміне қатысушылар) бола алады.

Реттеудің арнайы режиміне қатысушының қызметі Қазақстан Ұлттық Банкімен жасалатын реттеудің арнайы режимі шеңберінде қызметті жүзеге асыру туралы шартқа сәйкес жүзеге асырылады.

Реттеудің арнайы режимі шеңберінде қызметті жүзеге асыру туралы шарт жасасу үшін құжаттарды іріктеу критерийлері мен қарау тәртібі Қазақстан Ұлттық Банкінің нормативтік құқықтық актісімен бекітіледі.

Арнайы реттеу режимі шеңберінде қызметті жүзеге асыру туралы шарттың қолданылуы тоқтатылады:

- ол енгізілген мерзімнің өтуіне байланысты реттеудің арнайы режимінің қолданылуы тоқтатылған не оның күші жойылған кезде;

- реттеудің арнайы режимі шеңберінде қызметті жүзеге асыру туралы шарттың мерзімі өткен немесе мерзімінен бұрын бұзылған кезде;

- Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасында немесе реттеудің арнайы режимі шеңберінде қызметті жүзеге асыру туралы шартта көзделген өзге де жағдайларда.

Ұлттық банк шартта көзделген міндеттемелерді реттеудің арнайы режиміне қатысушы орындамаған жағдайда, сондай-ақ реттеудің арнайы режиміне қатысушы Қазақстан Ұлттық Банкінің нормативтік құқықтық актісінде белгіленген талаптарға сәйкес келуді тоқтатқан жағдайда реттеудің арнайы режимі шеңберінде қызметті жүзеге асыру туралы шартты біржақты тәртіппен бұзуға құқылы.

Ұлттық Банк реттеудің арнайы режиміне қатысушыны реттеудің арнайы режимі шеңберінде қызметті жүзеге асыру туралы шартта айқындалған міндеттемелердің орындалмағаны және бұзушылықтарды жою қажеттілігі туралы хабардар еткен күннен бастап алпыс жұмыс күнінен аспайтын мерзімде хабардар етеді.

Реттеудің арнайы режиміне қатысушы Ұлттық Банктің хабарламасын алған

күннен бастап бес жұмыс күнінен аспайтын мерзімде анықталған бұзушылықтар мен себептерді, сондай-ақ олардың жасалуына ықпал еткен жағдайларды жою жөніндегі іс-шаралар жоспарын әзірлейді және Қазақстан Ұлттық Банкіне ұсынады. Іс-шаралар жоспарында жоспарланған іс-шаралардың тізбесі, оларды жүзеге асыру мерзімдері, сондай-ақ жауапты лауазымды адамдар көрсетіледі.

Қазақстан Ұлттық Банкі іс-шаралар жоспарын мақұлдаған жағдайда реттеудің арнайы режиміне қатысушы оны іске асыруға кіріседі және Қазақстан Ұлттық Банкіне іс-шаралардың орындалуы туралы есепті Қазақстан Ұлттық Банкі белгілеген мерзімдерде ұсынады.

Арнайы реттеу режимі шеңберінде қызметті жүзеге асыру туралы шарттың қолданылуы тоқтатылғаннан кейін бұрын арнайы реттеу режиміне қатысушы болған адам Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес өзіне қатысты рұқсат беру тәртібі қолданылатын арнайы реттеу режимі шеңберінде жүзеге асырылатын қызметті дереу тоқтатуға, сондай-ақ өз клиенттерінің алдындағы міндеттемелерді нормативтік құқықтық актілерде белгіленген тәртіппен және мерзімдерде орындауға міндетті Қазақстан Ұлттық Банкінің құқықтық актілерімен.

Өзіне қатысты Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес рұқсат беру тәртібі қолданылатын қызметті жүзеге асыру реттеудің ерекше режимі шеңберінде қызметті жүзеге асыру туралы шарттың қолданылуы тоқтатылғаннан кейін заңсыз болып табылады және Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады.